

УДК 342.9

А. В. Томчук
здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Вступ. Україна, як демократична держава, у якій проголошено принцип верховенства права та визначено, що людина, її життя і здоров'я є головною соціальною цінністю, з самого початку своєї незалежності почала розробку законодавства і системи заходів направлених на запобігання домашньому насильству. Разом з тим, на попри величезні позитивні зрушення у вказаному напрямку, на даний час виникає ціла низка проблем пов'язаних із забезпеченням ефективного здійснення запобігання домашньому насильству. Більше того, на даний час виникають питання стосовно пошуку нових шляхів здійснення запобігання домашньому насильству, зважаючи на те, що вказане суспільно шкідливе явище, охоплює велику кількість правовідносин.

Вбачається, що для здійснення ефективного запобігання домашньому насильству, є необхідним проведення дослідження досвіду зарубіжних країн у вказаному напрямку та дослідження можливості запровадження зазначеного досвіду в реаліях сьогодення України. Така практика дослідження та запровадження іноземного досвіду із вказаної проблематики, зумовлена ще й тим, що в такому випадку, можна не тільки віднайти нові прийоми та засоби запобігання домашньому насильству, а й врахувати помилки пов'язанні із запровадженням таких заходів, а також недоліки правового регулювання запобігання домашньому насильству, що виникали у зарубіжних країнах.

Регулювання суспільних відносин у сфері запобігання домашньому насильству, в тому числі і на міжнародному рівні були предметами розгляду таких вчених як: Т. О. Анцупової, О. М. Бандурки, О. І. Белової, А. А. Бови, В. В. Вітвіцької, Н. І. Гончарова, В. Т. Дзюби, Л. А. Луць, В. Є. Мармазова, О. А. Удалової, Н. В. Шость, С. С. Яценка та інших.

Метою статті є розгляд досвіду зарубіжних країн у сфері запобігання домашньому насильству та визначення можливості його запровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для початку пропонуємо розглянути досвід запобігання домашнього насильства країн англо-саксонської правової системи, які досягли значних успіхів у провадженні вказаної діяльності, а саме: США та Канади. Аналізуючи досвід США у сфері запобігання домашньому насильству є необхідним відмітити той факт, що система органів та інститутів

на яких покладено обов'язок здійснювати запобігання домашньому насильству, підвищувати загальну обізнаність населення про шкідливість вказаного явища, а також вчиняти дії задля розповсюдження негативного стереотипу стосовно вказаного явища, є досить розгалуженою. Так, правова система США у питаннях запобігання домашньому насильству, як суспільно-небезпечному явищу ґрунтується на двох основних підходах:

1) сутність першого полягає, у створенні спеціально-уповноважених органів (утворення спеціалізованих структурних підрозділів в структурі органу, що має загальну компетенцію), які спеціалізуються на здійсненні запобігання домашньому насильству та вчиненні заходів, направлених на таке запобігання;

2) сутність другого полягає, у створенні на місцевих рівнях цілої низки соціальних інституцій, діяльність яких за своєю сутністю, схожа на діяльність громадських організацій та направлена на проведення заходів у сфері запобігання домашньому насильству безпосередньо серед різних верст суспільства, учбових установах різного рівня, а також різного роду допомога сім'ям, які знаходяться у групі потенційного ризику вчинення домашнього насильства [1, с. 64–65].

Вважаємо за необхідне одразу зауважити, що така побудова інститутів, діяльність яких спрямована на запобігання домашньому насильству є надзвичайно ефективною, адже спеціально створені органи державної влади реалізують державну політику у сфері запобігання домашньому насильству, відповідно до затвердженого плану заходів, направлених на таке запобігання, а спеціально створені на місцевому рівні соціальні інституції здійснюють постійне консультування громадян з приводу проявів домашнього насильства, проводять бесіди під час яких роз'яснюють негативні наслідки вчинення домашнього насильства, що настануть не тільки для жертви, а й для кривдника внаслідок цього переслідування та покладення на нього юридичної відповідальності та надають інші консультації, а також психологічну допомогу. Вважаємо, що досвід запровадження таких соціальних інституцій, що діють за принципом громадських організацій, на місцевому рівні є досить цінним для України, адже надасть можливість кожного дня реалізовувати заходи направлені на запобігання домашньому насильству та створюю-

вати у суспільства впевненість у тому, що держава переймається питаннями захисту суспільства від проявів домашнього насильства, що, в свою чергу, також має певний профілактичний ефект. Натомість, з огляду на економічну кризу в країні та нестачу бюджетних коштів, пропонуємо, щоб утримання та фінансування вказаних соціальних інституцій на місцевому рівні проводилось за рахунок коштів місцевих бюджетів. Створення таких організацій, пропонуємо планувати виходячи від кількості осіб, які проживають в межах певної адміністративно-територіальної одиниці. У штаті таких організацій, повинні працювати особи, які мають юридичні знання, а також фахівці з надання психологічної допомоги та консультування. Також, зважаючи на недостатність фінансування, розглядається можливість проведення організаційно-технічного забезпечення діяльності вказаних організацій за рахунок коштів місцевого бюджету, а залучення спеціалістів до роботи в них на волонтерських засадах.

Повертаючись до аналізу досвіду США у сфері запобігання домашньому насильству, слід зазначити, що на даний час, у країні до проведення заходів у вказаному напрямку досить активно залучаються неурядові організації та окремі громадяни. Так, наприклад, у Нью-Йорку, під керівництвом психолога була здійснена програма спеціальної підготовки поліції для втручання у сімейні кризи. 18 співробітників поліції з більш ніж трирічним досвідом роботи прослухали 140-годинний курс і увійшли до «підрозділу втручання у сімейні кризи». Потім, впродовж двох років проводився експеримент, суть якого полягала у порівнянні результатів роботи поліцейських дільниць, у яких діяв цей підрозділ, та інших поліцейських дільниць, де ніхто з поліцейських не проходив спеціальної підготовки. У результаті було виявлено, що цим підрозділом сімейні кризи вирішувалися на вищому професійному рівні, скоротилася кількість тяжких злочинів, вчинених на ґрунті сімейних конфліктів тощо [2, с. 180-185].

Вказаний досвід є надзвичайно позитивним для України, адже на сьогоднішній день, в нашій країні не запроваджено систему підтримки соціальних ініціатив у сфері запобігання домашньому насильству. Разом з тим, у випадку оголошення відповідної програми підтримки, а також проведення відбору таких соціальних ініціатив та проєктів, можна було б значно підвищити ефективність всього механізму запобігання домашньому насильству. Адже в даному випадку, ініціатива запровадження заходів у сфері запобігання домашньому насильству виходила б безпосередньо від суспільства, а не була запроваджена органами державної влади, що, у свою чергу, зумовило б потенційно більшу довіру, а тому й і ефективність, вказаних заходів.

Також, слід зазначити, що у США розроблена система повідомлень про випадки домашнього насильства. Така система діє на державному рівні, причому федеральний уряд обмежується наданням підтримки Національному центру з домашнього насильства, який надає технічну допомогу і незначні грошові суми штатам для відповідних служб. Тут же діють Національний комітет з попередження домашнього насильстві Національна асоціація служб захисту дорослих [3, с. 13]. Особливістю вказаних установ є зокрема те, що до їх компетенції входить не тільки проведення ряду заходів, направлених на запобігання домашньому насильству, а й те, що останні на підставі проведення моніторингу статистичних даних виявляють причини вчинення домашнього насильства, найбільш уразливі категорії сімей, на які під час здійснення заходів направлених на запобігання домашньому насильству необхідно звернути найбільшу увагу, а також роблять висновок про рівень ефективності того чи іншого заходу у сфері запобігання домашньому насильству. Такий досвід є надзвичайно цінним для України, адже організація схожої дослідницької установи, яка б досліджувала ефективність вчинення тих чи інших заходів у сфері запобігання домашньому насильству, значно підвищила б ефективність проведення вказаних заходів запобігання домашньому насильству і сприяла б оптимізації ресурсів, які витрачаються на проведення таких заходів, роблячи їх застосування більш точним.

З приводу дослідження передумов вчинення домашнього насильства, як одного з найважливіших заходів запобігання домашньому насильству, слід навести позитивний досвід Канади, у якій також ведеться величезна наукова робота з питань запобігання домашньому насильству. Над досягненням цієї мети працюють сім дослідних центрів по всій країні (Ванкувер, Вінніпег, Лондон, Онтаріо, Монреаль, Фредеріктон, Нью-Брансвік), які фінансово підтримуються канадською Дослідницькою радою з соціальних і гуманітарних наук і федеральним департаментом охорони здоров'я та соціального забезпечення [4].

З огляду на вказане, вважаємо, що запровадження вказаного досвіду у сфері запобігання домашньому насильству є необхідним і в Україні, адже на сьогоднішній день, в країні не має жодної науково-дослідницької установи, яка б здійснювала моніторинг та дослідження стану та ефективності здійснення заходів направлених на запобігання домашньому насильству, а також причин та передумов виникнення вказаного явища. Тому, вважаємо за необхідне запропонувати на базі Національної академії наук України, Інститут дослідження проблеми домашнього насильства, який би на підставі моніторингу статистичних даних, визначав би причини та передумови вчинення

домашнього насильства, групи населення, які перебувають у потенційному ризику вчинення домашнього насильства, а також на підставі аналізу показників проведених заходів у сфері запобігання домашнього насильства, визначав би їх ефективність та на основі вказаних даних, розроблював пропозиції щодо доцільності першочергового проведення тих чи інших заходів у вказаній сфері.

Що ж стосується досвіду запобігання домашньому насильству у країнах Європи, то в даному контексті детальний аналіз потребує досвід Польщі та Німеччини.

Найбільш цінним для України у сфері дослідження, адаптації, а також запровадження досвіду у сфері розвитку правового регулювання, в тому числі і у сфері запобігання домашньому насильству є досвід Польщі. Так, у Польщі, запобігання домашньому насильству не обмежується широко відомою процедурою «Блакитної карти», яку поліцейські застосовують при втручанні в домашнє насильство. Серед основних цілей реалізації державної політики для органів публічного адміністрування в Польщі є реалізація урядової Програми запобігання домашньому насильству. Основними цілями такої програми є: зменшення масштабів явища домашнього насильства; підвищення ефективності захисту жертв домашнього насильства; збільшення доступності допомоги; підвищення ефективності втручання і коригувальних дій по відношенню до людей, які вдаються до домашнього насильства [5].

Так, домашнє насильство, має бути зменшено як соціальне явище за допомогою 4 основних напрямків діяльності, спрямованих на різні групи одержувачів: випереджувальні дії: діагностування, інформування, навчання, спрямовані на широкий загал, а також на людей, які працюють з жертвами та винуватцями домашнього насильства; заходи втручання: доглядові та терапевтичні, спрямовані на жертв домашнього насильства, а також виховні та ізоляційні, спрямовані на винуватців домашнього насильства; допоміжні заходи: психологічні, педагогічні, терапевтичні та інші, спрямовані на жертв домашнього насильства; корекційно-просвітницькі заходи, спрямовані на винуватців домашнього насильства [6, с. 10].

Також, досить цікавим, у зв'язку з запровадженими карантинними заходами через розповсюдження коронавірусної хвороби COVID-19, є те, що у Польщі школярка створила «магазин косметики», в якому жертви домашнього насильства можуть повідомити про такі випадки під виглядом замовлення. Про це пише польське видання The First News. Жертви насильства можуть писати в особисті повідомлення «крамниці» у Facebook або на електронну адресу rumiankiibratki@gmail.com. У відповідь засновниця «магазину» цікавиться самопочуттям жертви, а якщо отримає

«замовлення» на косметику разом з адресою, то викликає туди поліцію. Дівчина назвала магазин «Rumianki i bratki». На сторінці вона викладає фотографії косметики та спілкується завуальованою мовою. Одна із користувачок у коментарі до «товару» магазину написала: «Допомагає від синців і почервонінь. Раджу». Школярка розповіла, що створила проект через побоювання після запровадження в Польщі карантину. У країні, за її словами, на 40% зросла кількість випадків домашнього насильства, а жертвам складніше звернутися по допомогу, оскільки вони часто перебувають в одному приміщенні із кривдником [7].

Що ж стосується застосування досвіду Польщі у сфері запобігання домашньому насильству та можливості його подальшого запровадження в Україні, то необхідно зауважити, що уваги потребує безпосередньо підхід до розуміння заходів у сфері запобігання домашньому насильству, а також запроваджувати інноваційні заходи направлені на запобігання вказаному явищу. З огляду на вказане, вбачається виправданим підхід, що застосовується у законодавстві Польщі, щодо групування заходів, направлених на запобігання домашньому насильству за групою приналежності. Таке групування заходів направлених на запобігання домашньому насильству, застосоване у тексті закону дозволило б у тексті підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих на реалізацію вказаного закону, чітко визначити їх перелік та зміст, а також сформулювати порядок їх проведення. У зв'язку з цим, пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та викласти її у наступній редакції «На виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують вжиття:

1) заходів запобігання домашньому насильству у сфері підняття загальної освіченості суспільства щодо проблематики домашнього насильства;

2) заходів запобігання домашньому насильству направлених на виявлення причин та передумов виникнення домашнього насильства;

3) заходів запобігання домашньому насильству, пов'язанні із пропагуванням нетерпимості до явища домашнього насильства.».

При цьому, на підзаконному рівні необхідно визначити кожен з видів таких заходів (окреслити їх зміст), визначити чіткий їх перелік, а також підстави та порядок проведення. Що ж стосується досвіду Польщі, що підтримання інноваційних проєктів та ідей, заходів у сфері запобігання домашньому насильству, то слід відмітити, що в реаліях сьогодення України також було б доцільним шукати нові ідеї та підходи для запобігання вказаному явищу (в тому числі і з запровадженням такого «інтернет-магазину»). При цьому, пошук

таких інноваційних ідей, їх фінансування та втілення, потрібно проводити безпосередньо серед суспільства, а також громадських формувань, адже вказане сприяє не тільки пошуку нестандартних заходів у сфері запобігання домашньому насильству, а й суттєво піднімає бажання у суспільстві протидіяти проявам домашнього насильства на побутовому рівні, що, в свою чергу, також носить певний профілактичний ефект.

Також, досить цікавим для аналізу у сфері запобігання домашньому насильству є досвід Німеччини, яка після проведення заходів у сфері запобігання домашньому насильству здійснює оцінку їх ефективності. Так, у вказаній країні, після проведення комплексу заходів у сфері запобігання домашньому насильству, компетентні органи державної влади, із залученням громадськості, проводять аналіз ефективності вказаних заходів, за такими критеріями: інформативність зазначеного заходу у сфері запобігання домашньому насильству (наскільки вказаний захід виявився інформативним та насиченим інформацією щодо домашнього насильства); зміни у кількості звернень щодо фактів у сфері домашнього насильства після проведення вказаного заходу (при цьому не завжди збільшення кількості звернень свідчить про неефективність вказаного заходу, а навпроти свідчить про те, що вказаний захід повипливав на зменшення латентності зазначених проявів); відношення та оцінка суспільства до того чи іншого заходу запобігання домашньому насильству (до порядку та форми його проведення, оцінка ефективності тощо).

За допомогою проведення вказаного опитування та оцінки кожного конкретного заходу (групи заходів) у сфері запобігання домашньому насильству робиться висновок про доцільність його запровадження та вчинення в подальшому, що, в свою чергу, також робить діяльність у сфері запобігання домашньому насильству більш ефективною [8, с. 5].

З огляду на вказаний досвід Німеччини, а також на необхідність проведення оцінки ефективності кожного заходу (групи заходів) у сфері запобігання домашньому насильству, вважаємо за необхідне запровадження подібної процедури і в Україні. Для цих цілей, пропонуємо доповнити ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» частиною 4, яку викласти у наступній редакції «Спеціально уповноважений суб'єкт, у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, не рідше одного разу на пів року проводить оцінку ефективності про-

ведених заходів у сфері запобігання домашньому насильству». На реалізацію положень вказаної частини статті, є необхідним у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, поряд із визначенням порядку та особливостей проведення заходів у сфері запобігання домашньому насильству, визначити орган, який буде проводити моніторинг ефективності таких заходів, а також критерії для проведення вказаного моніторингу.

Висновок. Позитивним зарубіжним досвідом у сфері запобігання домашньому насильству, який можливо застосувати в Україні має стати: 1) побудова та створення соціальних інституцій, діяльність яких спрямована на запобігання домашньому насильству (США); 2) необхідність запровадження системи підтримки соціальних ініціатив у сфері запобігання домашньому насильству (США); 3) створення на базі Національної академії наук України Інституту дослідження проблем домашнього насильства (США); 4) групування заходів, направлених на запобігання домашньому насильству за груповою приналежністю (Польща); 5) необхідність проведення оцінки ефективності заходів, які застосовуються у сфері запобігання домашньому насильству (Німеччина).

Література

1. Мішляев Н. П. Некоторые личностные детерминанты преступного поведения в семье и его предупреждение. *Личность преступника и его предупреждение*. Москва. 1987. 214 с.
2. Кларк Р. Преступность у США: уч. пос. Москва. 1975. 209 с.
3. Confronting chronic neglect: The education and training of health professional sofamily violence / Ed. by F. Cohn, M.E. Salmon, J.D. Stobo. Washington, D.C.: National Academy Press, 2002. P. 14.
4. Забелина Т.Ю. Канада и проблема насилия в семье. URL: <http://www.owl.ru/win/research/kanada.htm>.
5. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. URL: <https://portal.abczdrowie.pl/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie#jak-przeciwdzialac-przemocy-w-rodzinie>.
6. Dotychczasowe działania rządu w obszarze polityki rodzinnej. URL: <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/dotychczasowe-dzialania-rzadu-w-obszarze-polityki-rodzinnej.html>.
7. У Польщі створили «інтернет-магазин косметики», у якому можна повідомити про домашнє насильство. URL: <https://povaha.org.ua/u-polschi-stvoryly-internet-mahazyn-kosmetyky-u-yakomu-mozhna-povidomyty-pro-domashnje-nasylstvo/>.
8. Prof. Dr. Luise Greuel. Evaluation von Maßnahmen zur Verhinderung von Gewalteskalationen in Partnerschaften bis hin zu Tötungsdelikten und vergleichbaren Bedrohungsdelikten. Für die Projektgruppe. 2010. 274 с.

Анотація

Томчук А. В. Зарубіжний досвід у сфері запобігання домашньому насильству. – Стаття.

У статті проаналізований досвід зарубіжних країн у сфері запобігання домашньому насильству. Констатовано, що на даний час в Україні можливо застосувати певний досвід у сфері запобігання домашньому насильству таких країн як США, Канада, Німеччина, Польща.

Зроблено висновок, що позитивним зарубіжним досвідом у сфері запобігання домашньому насильству, який можливо застосувати в Україні має стати: побудова та створення соціальних інституцій, діяльність яких спрямована на запобігання домашньому насильству (США); необхідність запровадження системи підтримки соціальних ініціатив у сфері запобігання домашньому насильству (США); створення на базі Національної академії наук України Інституту дослідження проблем домашнього насильства (Канада); групування заходів, направлених на запобігання домашньому насильству за груповою приналежністю (Польща); необхідність проведення оцінки ефективності заходів, які застосовуються у сфері запобігання домашньому насильству (Німеччина).

Ключові слова: державна політика, запобігання, домашнє насильство, зарубіжний досвід, міжнародно-правове регулювання.

Аннотация

Томчук А. В. Зарубежный опыт в сфере предотвращения домашнего насилия. – Статья.

В статье проанализирован опыт зарубежных стран в сфере предотвращения домашнего насилия. Констатировано, что в настоящее время в Украине возможно применить определенный опыт в сфере предотвращения домашнего насилия таких стран как США, Канада, Германия, Польша.

Сделан вывод, что положительным зарубежным опытом в сфере предотвращения домашнего насилия, который можно применить в Украине должно стать:

построение и создание социальных институтов, деятельность которых направлена на предотвращение домашнего насилия (США) – необходимость внедрения системы поддержки социальных инициатив в сфере предотвращения домашнего насилия (США) – создание на базе Национальной академии наук Украины Института исследования проблем домашнего насилия (Канада); группировка мероприятий, направленных на предотвращение домашнего насилия по групповой принадлежности (Польша); необходимость проведения оценки эффективности мер, применяемых в сфере предотвращения домашнего насилия (Германия).

Ключевые слова: государственная политика, предотвращение, домашнее насилие, зарубежный опыт, международно-правовое регулирование.

Summary

Tomchuk A. V. Foreign experience in the field of domestic violence prevention. – Article.

The article analyzes the experience of foreign countries in the field of prevention of domestic violence. It is stated that at present in Ukraine it is possible to apply some experience in the field of prevention of domestic violence in such countries as the USA, Canada, Germany, Poland.

It is concluded that the positive foreign experience in the field of domestic violence prevention, which can be applied in Ukraine, should be: construction and creation of social institutions, whose activities are aimed at preventing domestic violence (USA); - the need to introduce a system of support for social initiatives in the field of prevention of domestic violence (USA); creation on the basis of the National Academy of Sciences of Ukraine of the Institute for the Study of Domestic Violence (Canada); grouping of measures aimed at preventing domestic violence by group affiliation (Poland); the need to assess the effectiveness of measures applied in the field of prevention of domestic violence (Germany).

Key words: state policy, prevention, domestic violence, foreign experience, international legal regulation.